

Janusz Dworak

Wyższa Szkoła Bankowa w Gdańsku

Kapitał ukryty jako determinanta rozwoju lokalnego

„Sztuka ekonomii polega na tym, by spoglądać nie tylko na bezpośrednie, ale i na odległe skutki danego działania czy programu; by śledzić nie tylko konsekwencje, jakie dany program ma dla jednej grupy, ale jakie przynosi wszystkim.”¹

Streszczenie: Teoria ugruntowana może być bardzo przydatnym narzędziem przy stawianiu hipotez badawczych. Dzięki procesowi ich weryfikacji można dostrzec zasoby, które w przyszłości mogą przyczynić się do generowania zysków dla lokalnych społeczności. W zasadzie teoria ugruntowana nakierowana jest na badanie problemów wymykających się poznaniu innymi metodami. Ponadto umożliwia ona także odkrywanie zjawisk, których na początku badań nikt nie poszukiwał. Ten sposób postępowania doprowadził do odkrycia kolejnych determinant wzrostu gospodarczego. W artykule przedstawiono subiektywne wrażenia badacza, by na ich podstawie wygenerować specyficzne hipotezy. Po tym zabiegu powinien nastąpić drugi – poszukiwanie metod weryfikacji, ale tym zagadnieniem autor pragnie zająć się w przyszłości.

Słowa kluczowe: teoria ugruntowana, hipoteza, marketing wewnętrzny, rozwój emocjonalny dzieci i młodzieży, wiedza, doświadczenie zawodowe, odpoczynek i relaks

Wstęp

Za determinantę rozwoju lokalnego można uznać każdy element środowiska wewnętrznego lub zewnętrznego jednostki samorządu terytorialnego, który, odpowiednio wcześniej zauważony, zostanie wykorzystany. Zaobserwowane przez autora zjawiska różnią się między sobą znaczeniem, zasięgiem i specyfiką występowania w określonym miejscu i czasie. Komentarze do nich są podstawą do stawiania hipotez związanych z kapitałem ukrytym. Należy je więc traktować jako zbiór przypadków, który stał się inspiracją do szerszych rozważań dotyczących rozwoju gminy czy powiatu. Wnioski płynące z opisów mogą być nieco przerysowane, ponieważ autor w ten sposób pragnie zwrócić uwagę na rolę kapitału ukrytego w tworzeniu koncepcji zarządzania lokalnymi zasobami. Celem niniejszego artykułu jest zaprezentowanie sposobu generowania wstępnych hipotez, posługując się elementami teorii ugruntowanej.

Istota teorii ugruntowanej

Do badań związanych z kapitałem ukrytym w jednostce samorządu terytorialnego najbardziej nadaje się (zdaniem autora niniejszego artykułu) stosowana w socjologii teoria ugruntowana, ponieważ „twórcy metodologii teorii ugruntowanej traktują budowanie

¹ H. Hazalitt: *Ekonomia w jednej lekcji*, Wyższa Szkoła Europejska, Kraków 2004, s. 17.

teorii jako proces, nie jest to więc weryfikacja wcześniej zbudowanych hipotez na podstawie później zebranych danych². Wyartykułowane dzięki teorii ugruntowanej hipotezy mogą okazać się przydatne przy dalszym badaniu procesów społeczno-gospodarczych, przynoszących konkretne i widoczne skutki po kilku czy nawet kilkunastu latach. Teoria ugruntowana jest narzędziem, dzięki któremu można dostrzec niejako drugie dno badanego zagadnienia, nie na podstawie wcześniej przyjętych aksjomatów i założeń, lecz na podstawie intuicji i empirii odnoszącej się do obserwowanej rzeczywistości. „Badacze, rozczarowani wynikami uzyskanymi z zastosowania metod ilościowych, poszukują nowych sposobów obserwacji i analizy rzeczywistości społecznej i organizacyjnej”³. Generowanie hipotez z jej pomocą polega na odwoływaniu się do wiedzy, umiejętności syntetyzowania i analizowania informacji napływających do badacza z różnych źródeł oraz na poszukiwaniu związków relacji między badanymi zjawiskami. Teoria ugruntowana sprawia, że „dzięki jej procedurom mamy zdolność poszukiwania i odkrywania zjawisk, których na początku badań nie szukaliśmy”⁴. Stawianie hipotezy można w skrótowny sposób przedstawić jako proces, gdzie nie „w wyniku mechanicznego stosowania metod powstają prozaiczne dane i rutynowe raporty”⁵, lecz można je dostrzec tam, gdzie „bystre oko, otwarty umysł, wytrawne ucho i pewna ręka mogą przybliżyć badacza do przedmiotu badań i są ważniejsze niż rozwijanie narzędzi metodologicznych”⁶. Stawianie hipotez w teorii ugruntowanej daje badaczowi duży zakres swobody na wybór miejsca, czasu i okoliczności zbierania danych i umożliwia podejmowanie tematów wykraczających poza to, „co obiektywne i mierzalne, co pozwala na podejmowanie problematyki związanej z ocenami, wartościami, przeżyciami, czyli tym, co jednostkowe”⁷. To niekonwencjonalne podejście do rozwiązywania problemu jest uzasadnione w przypadku, gdy chodzi o znalezienie determinant wzrostu gospodarczego. „Jakikolwiek więc sposób znalezienia konkretnej przyczyny jako wyjaśnienia zjawiska oznacza po prostu jego subsumpcję pod pewne prawo uniwersalne lub zespół takich praw”⁸.

Różne formy kapitału jako determinanta rozwoju lokalnego

Istotną determinantą rozwoju lokalnego jest mentalność mieszkańców, od której zależy nie tylko tradycja gospodarcza regionu, uznawany system wartości, etyka pracy czy też sprawność przepływu informacji, ale przede wszystkim przedsiębiorczość obywateli w każdej dziedzinie życia. Władze mogą kształtować pomyślność gminy czy powiatu poprzez działania endogeniczne (angażowanie lokalnych społeczności w prorozwojowe

² K. Konecki: Studia z metodologii badań jakościowych. Teoria ugruntowana, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2000, s. 27.

³ Ibidem, s. 25.

⁴ Ibidem, s. 27.

⁵ K. Charmaz: Teoria ugruntowana. Praktyczny przewodnik po analizie jakościowej, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2009, s. 25.

⁶ Ibidem, s. 25.

⁷ T. Plich, T. Bauman: Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe, Wyd. Akademickie „Żak”, Warszawa 2001, s. 277.

⁸ M. Blaug: Metodologia ekonomii, Wyd. PWN, Warszawa 1955, s. 39.

prace, tworzenie bezrobotnym warunków do zatrudnienia) i egzogeniczne (wspomaganie transferu wiedzy i technologii). Umożliwienie społeczeństwu realizacji własnych przedsięwzięć na różnych płaszczyznach powoduje rozwijanie i zaspokajanie takich potrzeb, jak: samorealizacja, akceptacja, współuczestnictwo i decydowanie o własnym losie. Integracja społeczności lokalnej daje poczucie bezpieczeństwa i przeciwdziała patologiom społecznym, wzmacnia więzi międzyludzkie i wyzwala pozytywną energię na rzecz urzeczywistniania jakiejś idei, a ponadto zwiększa poczucie odpowiedzialności jednostki za losy swojej „małej ojczyzny”. Świadomość tych procesów powinna skłaniać władze samorządowe do poszukiwania różnorodnych sposobów uaktywniania się, które, nie zmieniając pierwotnej funkcji lokalnych zasobów, przyjmą jedną z form kapitału. Należy więc dążyć do tego, aby:

- kapitał materialny, czyli aktywa przedsiębiorstwa przynosiły możliwie duże zyski ich właścicielowi;
- kapitał finansowy, czyli dochody przedsiębiorcy były w jak największym procencie przeznaczane przez niego na inwestycje;
- kapitał społeczny, czyli znajomości i koneksje przyczyniały się do generowania większych zysków;
- kapitał intelektualny w niekonwencjonalny sposób przyczyniał się do ukapitałowania⁹ lokalnych zasobów;
- kapitał ukryty (zauważalny jedynie za pomocą intuicji), rozumiany jako wpływ abstrakcyjnych czynników na rozwój lokalny, przyczyniał się do przekształcania przedmiotów, zjawisk i emocji, które po ich ukapitałowaniu, będą generowały wymierne korzyści dla społeczeństwa.

W tym miejscu na podstawie ogólnych rozważań można postawić pierwszą hipotezę: *Jedną z determinant rozwoju lokalnego jest odnajdywanie i ukapitałowanie zasobów, które mogą generować dodatkowe korzyści lokalnym społecznościom.*

Marketing wewnętrzny

Marketing współcześnie odgrywa decydującą rolę w procesie uaktywniania zasobów. Jest on „ściśle związany z nową koncepcją przedsiębiorstwa, która opiera się na poszukiwaniu synergii czynnika technicznego i psychologicznego”¹⁰. Można założyć, że pewną receptą na stwarzanie młodzieży szans godziwego życia, jest formuła marketingu we-

⁹ Autor wprowadza nowe pojęcie – ukapitałowanie zasobów, które należy rozumieć jako podejmowanie praktycznych działań w celu generowania dodatkowych zysków z dostępnych zasobów. Przykładowo, jeżeli za zasób uznamy:

- odpady przeznaczone do utylizacji, to proces ukapitałowania będzie polegał na znalezieniu sposobu uruchomienia dodatkowej produkcji wykorzystującej w nowatorski sposób odpady;
- ogrodzenie wokół firmy, to proces ukapitałowania będzie polegał na znalezieniu przedsiębiorstw zainteresowanych umieszczeniem na płócie własnej reklamy.

W ten sposób zasoby (odpady i parkan) nie zmieniały swej pierwotnej funkcji, lecz dodatkowo generują zyski dla przedsiębiorcy.

¹⁰ Z. Martyniak: Organizacja i zarządzanie – 15 efektywnych metod, Antykwa, Kraków–Kluczbork 1997, s. 170.

wnętrznego przyjęta dla regionu. Związana jest ona z tworzeniem i promowaniem idei i projektów poprzez dialog władz z lokalnymi społecznościami. Propozycje działania muszą być swobodnie wyrażone i wybrane, a w ostatecznym rozrachunku skutecznie wprowadzane do realizacji. Ta koncepcja wymaga zaangażowania się mieszkańców gminy czy powiatu w procesy gospodarcze, społeczne i ekologiczne. Przykładowo, tworzenie lokalnej firmy rozpoczyna się od pomysłu i już w tym momencie przyszły przedsiębiorca powinien dostać stosowne wsparcie merytoryczne. W dalszych etapach rozwoju przedsiębiorstwa można zauważyć, że na rozmiary jego produkcji wywierają wpływ instytucje niezwiązane bezpośrednio z firmą. Wprowadzenie nowego produktu na rynek wiąże się z uzyskaniem różnych atestów, koncesji lub decyzji ze strony odpowiednich organów. Produkcja jest pod ciągłym nadzorem służb bezpieczeństwa i higieny pracy, terminowość uiszczania zobowiązań pieniężnych pilnowana jest przez urzędy skarbowe i ubezpieczeniowe, a przestrzeganie zasad ochrony środowiska przez inspektorów zajmujących się zawodowo ekologią. Wzorce konsumpcji kształtują zaś media, często poza firmą. Można więc zauważyć, że stopień pomocy udzielonej przedsiębiorcom przez lokalne instytucje będzie ważną determinantą rozwoju. Organizacje spotkań z attaché handlowymi, misje handlowe, wspólne wyjazdy na targi, opracowanie publikacji promocyjnych, to tylko niektóre formy wspomagania lokalnej gospodarki. Skuteczność, elastyczność oraz gotowość wspierania inicjatyw będzie więc pewną formą kapitału ukrytego samorządów. Może się on uaktywnić wówczas, gdy lokalne władze zadbają o to, aby umiejętności i doświadczenia zdobyte w okresie studenckim i szkolnym stały się narzędziami pracy zapewniającymi tu w kraju godziwą egzystencję absolwentom różnych szkół. Entuzjazm okresu dorastania jest natomiast kapitałem ukrytym młodzieży, ponieważ czas młodości wykorzystany na zdobycie atrakcyjnego zawodu pozwala ludziom dorosłym czerpać profity z jego wykonywania niejednokrotnie przez całe życie. Wymienione rodzaje kapitału ukrytego łatwo zniszczyć przez rutynowe zachowania władz i bezrobocie sięgające nawet kilkunastu procent w większości powiatów. Na podstawie niniejszych rozważań można wyartykułować następującą hipotezę: *Działania władz samorządu terytorialnego związane z realizacją koncepcji marketingu wewnętrznego mogą przeciwdziałać lokalnemu bezrobociu.*

Prawidłowy rozwój emocjonalny dzieci i młodzieży

Nie tylko nauka, lecz także zabawa jest instynktowną i zasadniczą częścią dorastania, która pozwala na rozwijanie fantazji już u przedszkolaków. Mimo że „w nauce na poezję miejsca nie ma, ale trochę wyobraźni i rozmachu nie zaszkodzi”¹¹. Fantazja jest w pewnym sensie zasobem ukrytym, ponieważ pozwala na kreowanie nowych form zastanej rzeczywistości. To dzięki niej powstają nowe wynalazki w każdej dziedzinie wiedzy. W celu zilustrowania procesu kształtowania fantazji u najmłodszych można przytoczyć (w pewnym sensie nieistotne) zdarzenie związane z obserwacjami poczynionymi przez autora niniejszego opracowania. Będąc dość często pozostawianym na placu zabaw jako opiekun sześciolatków, uczestniczyłem w ich spontanicznych zabawach w sklep. Przy-

¹¹ G.W. Kołodko: *Wędrujący świat*, Prószyński i S-ka, Warszawa 2010, s. 19.

zwyczajony do kosztownych drobiazgów typu waga, lada, pieniądze odmawiałem dzieciom uczestnictwa, tłumacząc to brakiem niezbędnych rekwizytów. Jakże to zrobimy – pytałem – przecież nie mamy potrzebnych zabawek? Przedszkolaki zaskakiwały mnie, przynosząc patyki, kamienie i liście, które w naszej zabawie miały spełniać rolę prawdziwych przedmiotów. Na podstawie tego zdarzenia zauważyłem, że sposób widzenia świata przez najmłodszych jest niejednokrotnie zupełnie odmienny od postrzegania go przez dorosłych. Bardziej elastyczny, umożliwia metamorfozę cech i kształtów przedmiotów w inne formy użyteczne w danym miejscu i czasie. Fantazja dzieci bywa ogromna, ponieważ na pewien czas bezużyteczne przedmioty zaczynają spełniać inne funkcje. Niestety, mechanizm kształtowania tych umiejętności zostaje współcześnie mocno rozchwiany. Dzieciom, które zostały obdarowane zabawkami do złudzenia przypominającymi prawdziwe przedmioty, nie pozostawia się zbyt wiele miejsca na tworzenie własnych koncepcji urządzania świata. Kupowane misie, samochody i gry organizują im zabawę, ograniczając przy tym tworzenie własnych wizji zastosowania posiadanych zasobów – a powinno być inaczej. To dzieci muszą same urządzić sobie zabawę za pomocą dostępnych rekwizytów, „dzieci ze zdumiewającą łatwością tworzą względnie poprawne, skomplikowane wypowiedzi, których nigdy wcześniej nie słyszały. Oznacza to, że w oparciu o nieliczne słowa, które opanowały, potrafiły tworzyć własne zdania”¹². Podejście konsumenckie odebrało im inicjatywę i umiejętności twórcze. Tylko spontaniczna zabawa daje im szansę na tworzenie nowych relacji i niekonwencjonalnych sposobów rozwiązywania problemów. Obecnie prawdopodobnie większość młodzieży myśli kategoriami dorosłych, gdzie dominuje pragmatyzm, co nie sprzyja rozwojowi wyobraźni. Kształtowanie fantazji to nic innego jak jeden z procesów przysposabiania przyszłych pokoleń do wykorzystania lokalnych zasobów do własnych celów i czerpania z nich korzyści w inny sposób niż ten, jaki był do tej pory znany i akceptowany. Tak więc jedną z determinant rozwoju lokalnego mogą okazać się zatem odpowiednie programy rozwijające wyobraźnię u dzieci. Wyobraźnię na pewno uruchamia także układanie klocków Lego, gdzie trzeba zbudować pewną konstrukcję. W tym wypadku efekt końcowy w postaci gotowych mostów lub wież jest jedynie umiejętnością wykorzystania już istniejących przedmiotów (zasobów). Taka zabawa nie prowadzi jednak do tworzenia abstrakcyjnych form przekształcania zastanych funkcji przedmiotów w inne – do tej pory nieznanych. Nakłady ponoszone na kształtowanie wyobraźni prawdopodobnie zwrócą się szybko, ponieważ w ten sposób umożliwia się tworzenie nietuzinkowych koncepcji prowadzenia działań przedsiębiorczych w każdej branży¹³. Menedżerowie firm wiedzą, że aby odnieść sukces rynkowy potrzebny jest nie tylko know-how, ale konieczne są także cechy

¹² G. Trela: Chmury i zegary czyli wybrane metafory filozoficzne, ParkEdukacja, Warszawa–Bielsko-Biała 1999, s. 241.

¹³ Autor wyraża taki pogląd na podstawie własnych obserwacji, gdzie jako doradca pracując nad marketingowymi koncepcjami podnoszenia konkurencyjności przedsiębiorstw zauważył, że czynnikami wzrostu produkcji są umiejętności związane z wykorzystaniem przez pracowników *martwych* zasobów będących w ich bliższym i dalszym otoczeniu. Tam, gdzie pracownicy nie byli zdolni do innowacyjnego myślenia panowała stagnacja, a nawet regresja. Z kolei tam, gdzie szybko dostosowywano się do zmian na rynku, następował szybki rozwój firmy.

osobowości pracowników, takie jak: inicjatywa, optymizm i umiejętność przystosowania się do zmian¹⁴. Posługując się nomenklaturą naukową można powiedzieć, że opisana przez autora zabawa jest szkołą marketingu pionowego, czyli „strategią segmentacji, pozycjonowania oraz modyfikowania istniejących produktów w celu tworzenia ich odmian, nie tworząc nowych kategorii produktów ani nowych rynków¹⁵” oraz marketingu lateralnego, czyli „bardziej odkrywczego, twórczego i prowokującego sposobu myślenia prowadzącego do powstania nowych kategorii rynku i produktu¹⁶”. Pionowe i lateralne modyfikacje sprawiają, że wybrany produkt przekształcony zostaje tak, aby mógł zaspokoić potrzeby nowych klientów bądź zostać wykorzystany w sytuacjach wcześniej niebranych pod uwagę przez przedsiębiorców. Można zatem uznać, że kapitałem ukrytym w tym przypadku będą zdolności dzieci do przeobrażania zastanej rzeczywistości w inne użyteczne jej formy. Posługując się przerośnią można zaryzykować stwierdzenie, że jedna z dróg ku dobrobytowi społeczeństwa prowadzi przez place zabaw rozwijające twórczy potencjał młodego pokolenia, przez co mogące przyczynić się do powstania oryginalnych pomysłów na własny biznes. Patrząc na ten problem z punktu widzenia rozwoju lokalnego można wysnuć następną hipotezę: *Kształtowanie twórczej fantazji dzieci i młodzieży prowadzi do rozwoju społeczno-gospodarczego regionu.*

Kapitał intelektualny

Wiedza traktowana jako zbiór wiadomości zawartych w umyśle człowieka kojarzy się najczęściej z pewnym zasobem, który w toku procesu indukcji i dedukcji umożliwia powstawanie kapitału intelektualnego. Uściślając pojęcie kapitału intelektualnego należy zauważyć, że nie cała wiedza zgromadzona w umysłach mieszkańców przyczynia się do wzrostu dobrobytu, lecz jedynie ta jej część, która zostaje wykorzystana przez lokalne przedsiębiorstwa w celu kontynuowania lub modernizowania produkcji. To ona jest kapitałem pracującym na dobrobyt członków jednostki samorządu terytorialnego, dlatego może być uznana za determinantę rozwoju jednostki samorządu terytorialnego. Pozostała, niewykorzystana wiedza zgromadzona w umysłach bezrobotnych, będzie natomiast zasobem ukrytym wymagającym podjęcia stosownych działań przez samorząd w celu przekształcenia go w kapitał intelektualny. Powiatowe urzędy pracy nie dostrzegając często potencjału wiedzy, jakim dysponują bezrobotni absolwenci różnych szkół wyższych, proponują im dalszą naukę mającą na celu przekwalifikowanie ich do wykonywania jakiegoś innego zajęcia. Nie zauważa się przy tym, że ich zasoby wiadomości mogą być zaczynem inicjowania dalszego rozwoju lokalnego. Do obowiązków gminy należałoby więc podjęcie działań konsolidacyjnych, gdzie każdy absolwent miałby szansę promowania własnych niekonwencjonalnych rozwiązań lokalnym przedsiębiorstwom. Przykładowo: na giełdzie pomysłów czy podczas organizacji targów lokalnych

¹⁴ Więcej na ten temat: D. Goleman: Inteligencja emocjonalna w praktyce, Media i Rodzina, Poznań 1999, s. 26.

¹⁵ M. Szymura-Tyc: Marketing w procesie innowacji wartości, [w:] G. Sobczak (red.): Współczesny marketing. Trendy działania, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2008, s. 28.

¹⁶ Ibidem, s. 28.

firm. Nowy ustrój ekonomiczno-polityczny zakładała bowiem „upodmiotowienie mieszkańców i czyni samorząd terytorialny podstawową formą organizacji życia społecznego, której mieszkańcy tworzą z mocy prawa wspólnotę samorządową”¹⁷. Idea samorządności powinna opierać się na trosce o losy każdego mieszkańca poprzez organizowanie przez samorządy różnych form współpracy lokalnych przedsiębiorstw z mieszkańcami. Oryginalne pomysły tworzenia przedsięwzięć na bazie wykorzystania lokalnych zasobów mogłyby przyczynić się do zmniejszenia bezrobocia. W związku z czym następną hipoteza brzmi: *Zasoby niewykorzystanej wiedzy czekają na ich zagospodarowanie w celu przekształcenia jej w kapitał intelektualny.*

Doświadczenie zawodowe

Emeryci i renciści to ludzie często wykluczeni z aktywności zawodowej. Zabezpieczeni w dochody ze świadczeń społecznych odchodzą w niebyt zawodowy z zasobami w postaci doświadczenia i wiedzy zdobytej podczas całego okresu zatrudnienia. Z chwilą zaprzestania pracy ich erudycja nikomu nie przynosi korzyści. To tak, jakby w ciągu jednego dnia zburzyć jakąś budowlę, tylko dlatego, że nikt nie ma pomysłu jak dalej ją wykorzystywać. Człowiek przechodząc na emeryturę często jest zapomniany i bagatelizowany, a przecież, według podejścia Adama Smitha, bezpośrednimi determinantami bogactwa narodu są siła produkcyjna pracy i odsetek siły roboczej zajmującej się pracą produkcyjną¹⁸. Ludziom starszym należy pomóc, nie tylko poprzez tworzenie klubów seniorów, uniwersytetów trzeciego wieku, lecz ofertą umożliwiającą im aktywne działania na rzecz pracujących. „W nowoczesnym podejściu do zarządzania funkcjonuje przeświadczenie, że ludzie generalnie lubią swoją pracę, chętnie przyjmują odpowiedzialność i podejmują się nowych zadań oraz posiadają umiejętność rozwiązywania problemów (teoria Y McGregora)”¹⁹. W jednostce samorządu terytorialnego i w przedsiębiorstwach jest wiele problemów wymagających innowacyjnych rozwiązań. Te można uzyskać, jeżeli powstaną grupy, które na badane zagadnienie spojrzą z różnych stron. Jedną z nich mogą być właśnie emeryci, którzy wniosą do prac życiową rezerwę związaną z realizowanymi i nie do końca przemyślanymi przez młodych pomysłami. Wiedza zawodowa powstaje bowiem na gruncie przepracowanych lat i przejawia się profesjonalizmem w unikaniu różnego rodzaju przeszkód i pułapek, w które może wpaść niedoświadczony nowicjusz²⁰. Można stwierdzić, że poszukiwane czynniki wzrostu znajdują się w zasięgu ręki, trzeba tylko je dostrzec i wykorzystać. „Świat, w którym żyjemy i działamy, to system wzajemnie powiązanych elementów, nie ma w nim układów izolowanych”²¹. Kolejna

¹⁷ A. Agospowicz, Z. Gilowska: Ustawa o samorządzie terytorialnym. Komentarz, Wyd. C.H. Beck, Warszawa 1997, s. 3.

¹⁸ H. Landreth, D.C. Colander: Historia myśli ekonomicznej, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 1998, s. 101.

¹⁹ A. Gick: Motywowanie pracowników, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1999, s. 49.

²⁰ Więcej na ten temat: D. Goleman: Inteligencja emocjonalna..., op. cit., s. 40.

²¹ A. Chmielecki: Rzeczy i wartości. Humanistyczne podstawy edukacji ekonomicznej, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 1999, s. 10.

hipoteza w tym przypadku brzmi następująco: *Władze samorządowe nie potrafią skutecznie przekształcać zasobów wiedzy i doświadczenia emerytów oraz rencistów w lokalny kapitał intelektualny.*

Odpoczynek i relaks

Działki pracownicze można traktować jako zasoby materialne. Wykorzystane stają się kapitałem materialnym, gdyż przyczyniają się do osiągania dodatkowych zysków ich właścicielom w postaci świeżych warzyw i owoców. Generują one także kapitał ukryty w postaci lepszego samopoczucia, zdrowia psychicznego i fizycznego oraz rozładowywania napięcia i wzrostu sił witalnych tym, którzy taką działalnością się zajmują. Optymizm i radość życia przenosi się w tym przypadku zarówno na pracę zawodową, jak i na stosunki pracownicze oraz rodzinne. Jednocześnie uzyskana satysfakcja wyklucza lub ogranicza potrzeby korzystania z różnych form terapii, co zwiększa budżet domowy i czas, który można zarezerwować na inne cele. Zasoby w postaci infrastruktury rekreacyjnej mogą przyczynić się również do generowania kapitału społecznego, który obejmuje „nie tylko edukację i doświadczenie zawodowe, ale także kontakty społeczne i siatkę powiązań pomiędzy ludźmi”²². Wspólna praca nad urządzeniem terenów zielonych, to miejsce powstawania nowych znajomości, a co za tym idzie nowych możliwości tworzenia relacji między ludźmi należącymi do różnych grup społecznych. Z punktu widzenia rozwoju lokalnego można powiedzieć, że „kapitał społeczny jest rodzajem spoiwa, które utrzymuje społeczeństwo jako całość i bez którego ekonomiczny wzrost bądź dobrobyt ludzki nie może zaistnieć”²³. Ten sposób rozumowania doprowadza do kolejnej hipotezy: *Powiększanie i utrzymanie terenów przeznaczonych na rekreację jest determinantą rozwoju jednostki samorządu terytorialnego.*

Inne spostrzeżenia²⁴

Jeszcze nie tak dawno kobiety pozostawały w domu, zajmując się codziennymi sprawami bytowania, a mężczyźni zdobywali pożywienie i chronili rodzinę przed wrogiem. Matki wychowywały córki do okresu ich zamążpójścia, ojcowie zaś przyuczali do zawodu chłopców, gdy ci ukończyli siódmy rok życia. Patriarchat w tej formie odszedł do lamusa i zastąpił go model, gdzie kobiety podjęły pracę, głównie w profesjach niewymagających tężyzny fizycznej. Obecnie kobiety pracujące zawodowo dużo częściej niż mężczyźni są zatrudniane w szkołach, służbie zdrowia, w handlu, co ma kolosalny wpływ na kształtowanie kontaktów interpersonalnych w małych społecznościach. W dobie swobodnego podróżowania, zarabiania i osiedlania się mężowie i ojcowie często w poszukiwaniu większych

²² H. Januszek: Kapitał społeczny na rynku pracy, [w:] H. Januszek: Kapitał społeczny – aspekty teoretyczne i praktyczne, Wyd. Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2004, s. 35.

²³ B. Pogonowska: Kapitał społeczny – próba rekonstrukcji kategorii pojęciowej, [w:] H. Januszek: Kapitał społeczny – aspekty teoretyczne i praktyczne, Wyd. Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2004, s. 15.

²⁴ Autor opisując własne spostrzeżenia ma świadomość przerysowania pewnych postaw, ale robi to w celu zaproponowania czytelnikowi postawienia hipotezy.

zarobków wyjeżdżają za granicę, pozostawiając tu, w kraju tak zwane eurosieroty, eurożony czy jak kto woli euromatki. Wraz z emigracją zarobkową mężczyzn wyjechały także męskie wzorce do naśladowania przez młodsze pokolenie. Skutkiem czego żyjemy w społeczeństwie, gdzie coraz większą rolę odgrywa płeć piękna. Można więc zauważyć, że już w fazie niemowlęstwa dziecko ma kontakt emocjonalny prawie wyłącznie z niewiastami (mamą i babcią). W przedszkolu i w szkole podstawowej niewiele ta sytuacja się zmienia, bo wśród pedagogów dominują nauczycielki. To samo dzieje się prawdopodobnie także w gimnazjach i liceach. W związku z czym zarówno dziewczynkom, jak i chłopcom przekazywane są wzorce do naśladowania wynikające z mentalność kobiet. W kolejnych etapach życia dzieci robią zakupy w sklepie także z matką lub babcią i w dalszym ciągu najczęściej spotykają się z ekspedientkami, a podczas choroby zajmują się nim głównie pielęgniarki i lekarki. Dzieje się tak, ponieważ miejsca pracy w tych instytucjach praktycznie zostały sfeminizowane. Mężczyźni praktycznie w wielu przypadkach „ukryli” się przed dziećmi – są za granicą lub wykonują ponadetatowe prace umożliwiające bytowanie ich rodzinom. Dwa światy – męski i żeński od wieków się przenikały i uzupełniały, dziś ta równowaga została zachwiana. Współcześnie pojęcia męskość i kobiecość praktycznie nie funkcjonują. Określenie mężczyzna i kobieta odnosi się zarówno do cech fizycznych, jak i psychicznych odróżniających jedną płeć od drugiej. Te pierwsze to w zasadzie fizjologia, te drugie zaś to swego rodzaju magia, przejawiająca się atrakcyjnością, inną osobowością wyzwalającą uczucia podziwu, czułości, opiekuńczości, miłości i pożądania. Jest ona siłą, dzięki której istnieje prokreacja, macierzyństwo i ojcostwo. Jak można zauważyć, znaczna część młodego pokolenia pozbawiona jest pierwiastka męskiego i dorasta w świecie, gdzie dominują kobiety. Na podstawie tych wycinkowych obserwacji można dostrzec problem związany z zachwianiem równowagi emocjonalnej w społeczeństwie. Na kapitał ukryty należy w tym przypadku spojrzeć z punktu widzenia socjologii, gdzie „naukowa perspektywa wyróżnia się trojakim względem: tym jak wiedzę się zdobywa, tym jak formułuje się rezultaty, i tym jak korzysta się z uzyskanych wyników”²⁵. Zaprezentowaną wiedzę o procesach społecznych posiadają niemalże wszyscy samorządowcy, rezultaty przeciwdziałania tym negatywnym zjawiskom są natomiast niewielkie, stąd ostatnia już hipoteza w tym artykule wyrażona została następująco: *Wyniki badań naukowych nie przekładają się na działalność samorządów*. Z punktu widzenia nauki hipoteza ta zostanie pozytywnie zweryfikowana wówczas, gdy władze samorządowe uwzględnią sugestie wynikające z badań naukowych i nakierują swoje działania na rozwój społeczno-gospodarczy regionu. Tymczasem należy podążać drogą wskazaną przez Luigię Einaudi, wyrażoną następującymi słowami: „Ekonomista nie wie, nie powinien wiedzieć, ani też nie powinno go to obchodzić, czy jego teorie, modele i narzędzia, którymi się posługuje, albo jego badania, służą czy też będą służyły kilku, wielu, jednemu czy też nikomu. Jeśli nie są one poprawne, inni wydobędą ich błędy, zmienią je, udoskonalą”²⁶. Ponadto można

²⁵ P. Sztompka: Socjologia. Analiza społeczeństwa, Wyd. „Znak”, Kraków 2002, s. 20.

²⁶ Cytowane za: A. Sotto: Luigi Einaudi, „Economia Internazionale” XV, 1962 s. 35, [w:] J.M. Buchanan: Finanse publiczne w warunkach demokracji, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 1997, s. 255 (Luigi Einaudi, wykład inauguracyjny rok akademicki 1949/1950 w Turynie).

zauważyć, że jeżeli „my ekonomiści nie będziemy służyć radą, pozostawimy otwarte pole dla dziennikarzy i polityków, którzy znają się na tym jeszcze mniej”²⁷.

Podsumowanie

W artykule nie uwzględniono podejścia zasobowego (polega ono na kompleksowym i równoważnym projektowaniu, lokalizacji i wykorzystaniu wszystkich niezbędnych rodzajów zasobów w generowaniu zysku)²⁸, nie uwzględniono także płaszczyzn badawczych kapitału: ludzkiego, społecznego, historycznego oraz kultury materialnej²⁹, nie posłużono się również wskaźnikami cząstkowymi oraz nie skonstruowano wskaźnika syntetycznego dającego wyobrażenie o skali problemu. Przyczyną tego był ograniczony zakres tekstu do publikacji, który pozwolił jedynie na postawienie kilku hipotez. Bardziej mają one „charakter tez, dla których ustalono tylko warunki wstępne ich występowania, niż przetestowanych twierdzeń”³⁰. Powstały one na bazie wnikliwej obserwacji zjawisk i procesów w otoczeniu badacza. „Działanie prowadzące do odkrycia hipotezy jest empiryczną eksploracją jakiegoś obszaru rzeczywistości, również wtedy, gdy eksploracja ta dotyczy naszego osobistego doświadczenia odtwarzanego z pamięci, a więc odwołaniem do empirii”³¹. W momencie postawienia hipotez pojawia się pytanie, jakie badania należy wykonać, aby je zweryfikować.

Zasobem, na którym można budować wszelkie formy kapitału jest człowiek. Na jego kondycję finansową, fizyczną i psychiczną mają pośredni wpływ zarówno władze samorządowe (budujące nie tylko obiekty rekreacyjne i sportowe, lecz wspomagające działania przedsiębiorcze swych mieszkańców już od najmłodszych lat), jak i rządowe (zapewniając dzieciom odpowiednią ilość zajęć w szkołach różnego typu) oraz świadomi swojej misji rodzice.

Przedstawione w skrótej formie obserwacje wypływają bezpośrednio z pewnych retrospekcji związanych z zaistniałą sytuacją społeczną. Zaprezentowane rozważania doprowadziły do wyartykułowania kilku hipotez badawczych za pomocą teorii ugruntowanej, w związku z czym cel, jaki postawił sobie autor artykułu został osiągnięty.

Literatura

Agopszowicz A., Gilowska Z.: Ustawa o samorządzie terytorialnym. Komentarz, Wyd. C.H. Beck, Warszawa 1997.

²⁷ S.T. Mayer: Prawda kontra precyzja w ekonomii, Państwowe Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1996, s. 68.

²⁸ J. Rymaniak: O nowy paradygmat pracy – ponad i poza człowiekiem, „Humanizacja Pracy” 2011, nr 1, s. 23–44; J. Rymaniak: Work in organization: key factors of the reistic approach, [w:] Vink P. (ed.): Advances in Social and Organizational Factors, CRC Press, Taylor & Francis Group, Boca Raton, USA 2012, s. 562–572.

²⁹ J. Rymaniak, Kapitał ludzki i kapitał społeczny, [w:] A. Machnik, I. Miedzińska, J. Rymaniak: Możliwości wykorzystania zasobów naturalnych i kulturowych „Doliny Wełny”, DW Harasimowicz, Poznań 2008, s. 53–78; J. Rymaniak: Kapitał historyczny i kultury materialnej, [w:] A. Machnik, I. Miedzińska, J. Rymaniak: Możliwości..., op. cit., s. 79–96.

³⁰ K. Konecki, Studia z metodologii..., op. cit., s. 29.

³¹ Ibidem, s. 46.

- Bastiat F.: Co widać i czego nie widać, Instytut Liberalno-Konserwatywny, Lublin–Warszawa 2005.
- Blaug M.: Metodologia ekonomii, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 1955, s. 39.
- Charmaz K.: Teoria ugruntowana. Praktyczny przewodnik po analizie jakościowej, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2009.
- Chmielecki A.: Rzeczy i wartości. Humanistyczne podstawy edukacji ekonomicznej, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 1999.
- Gick A.: Motywowanie pracowników, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1999.
- Goleman D.: Inteligencja emocjonalna w praktyce, Media i Rodzina, Poznań 1999.
- Hazalitt H.: Ekonomia w jednej lekcji, Wyższa Szkoła Europejska, Kraków 2004.
- Januszek H.: Kapitał społeczny na rynku pracy, [w:] H. Januszek: Kapitał społeczny – aspekty teoretyczne i praktyczne, Wyd. Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2004.
- Konecki K.: Studia a metodologia badań jakościowych. Teoria ugruntowana, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2000.
- Kołodko G.W.: Wędrujący świat, Prószyński i S-ka, Warszawa 2010.
- Landreth H., Calander D.C.: Historia myśli ekonomicznej, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 1998.
- Mayer T.: Prawda kontra precyzja w ekonomii, Państwowe Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1996, s. 68.
- Martyniuk Z.: Organizacja i zarządzanie, 15 efektywnych metod, Antykwa, Kraków–Kluczbork 1997.
- Plich T., Bauman T.: Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe, Wyd. Akademickie „Żak” Warszawa 2001.
- Pogonowska B.: Kapitał społeczny – próba rekonstrukcji kategorii pojęciowej, [w:] H. Januszek: Kapitał społeczny – aspekty teoretyczne i praktyczne, Wyd. Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2004.
- Rymaniak J.: Work in organization: key factors of the reistic approach, [w:] Vink P. (ed.): Advances in Social and Organizational Factors, CRC Press, Taylor & Francis Group, Boca Raton, USA 2012.
- Rymaniak J.: O nowy paradygmat pracy – ponad i poza człowiekiem, „Humanizacja Pracy” 2011, nr 1.
- Rymaniak J.: Kapitał ludzki i kapitał społeczny, [w:] A. Machnik, I. Miedzińska, J. Rymaniak, Możliwości wykorzystania zasobów naturalnych i kulturowych „Doliny Wełny”, DW Harasimowicz, Poznań 2008.
- Rymaniak J.: Kapitał historyczny i kultury materialnej, [w:] A. Machnik, I. Miedzińska, J. Rymaniak, Możliwości wykorzystania zasobów naturalnych i kulturowych „Doliny Wełny”, DW Harasimowicz, Poznań 2008.
- Sotto A., Luigi Einaudi: „Economia Internazionale” XV, luty 1962 s. 35, [w:] J.M. Buchanan: Finanse publiczne w warunkach demokracji, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 1997.
- Sztompka P.: Socjologia. Analiza społeczeństwa, Wydawnictwo „Znak”, Kraków 2002.
- Szymura-Tyc M.: Marketing w procesie innowacji wartości, [w:] G. Sobczak (red.): Współczesny marketing. Trendy działania, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2008.
- Trela G.: Chmury i zegary, czyli wybrane metafory filozoficzne, ParkEdukacja, Warszawa–Bielsko-Biała, 2009.

Hidden capital as a determinant of local development

Summary: Grounded theory can be very useful during making controversial hypothesizing. With it, the resources which may develop profits for local communities can be seen. In principle, the grounded theory study is aimed at understanding the problems that escape other methods. It also allows the discovery of phenomena, which no one was looking at the beginning of the study. This procedure,

although it is a matter of controversy, could lead to finding the determinants of economic growth. The article presents some subjective impressions of the author used to generate a specific hypothesis. After this procedure, there is a second – finding a method of verification this hypothesis. But the author wants to define and characterize it in the future.

Keywords: grounded theory, hypothesis, internal marketing, emotional development of children and youth, knowledge, experience, rest and relaxation